2. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія / В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, Д. Д. Луспеник та ін. ; за заг. ред. В. В. Комарова. Харків : Харків юридичний, 2008. 925 с.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 липня 1963 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1501-06 (дата звернення: 12.09.2018)
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004, № 1618-IV (в редакції 03.08.2017 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20170803 (дата звернення: 23.11.2018)
5. Цивільний процесуальний кодекс: науково-практичний аналіз. 2-ге вид. К. : ВД «Дакор», 2014. 600 с.

Анна Сергіївна Марченко – *студентка І курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ*
Науковий керівник: **Катерина Сергіївна Науменко** – *заступник директора – начальник відділу навчально-методичної роботи Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доцент кафедри юридичних дисциплін, кандидат юридичних наук*

ПРАВО ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Право власності є однією з основних категорій приватного права, яка багато століть привертає увагу цивілістів. Але особливого значення дослідження у цій галузі набувають в наш час, коли інформаційне суспільство висуває вимоги удосконалення юридичного захисту прав інтелектуальної власності. Це, в свою чергу, зумовлює доцільність пошуку нової парадигми права власності.

Право власності у розглядуваному періоді ще тільки починає складатися – у архаїчній латинській мові навіть не існувало загальновизнаних термінів для позначення юридичних інститутів посідання і власності. Більш того, не було чіткого розмежування цих двох інститутів. Лише поступово формується розуміння права власності як найбільш повного панування над річчю, що допускається цивільним правом (dominium ex jure Quiritium) (1).

Особа, що має таке право, може витребувати свою річ з чужого незаконного володіння будь-якої особи, подавши проти утримувача позов rei vindicatio. Крім того, власник вправі вимагати від будь-кого не перешкоджати у користуванні річчю. Для цього йому надавався actio negatoria. Очевидно, спочатку індивідуалізація власності мала місце тільки стосовно рухомих речей (res mobiles), тоді як земельні ділянки, капітальні будівлі тощо знаходились у власності родових союзів, а у окремих осіб могла бути лише в тимчасовому користуванні.

Перша форма власності (племінна) мала форму державної власності, а право окремого індивідума на неї обмежувалося простим посіданням, що, як і племінна власність взагалі поширювалося лише на земельну власність. І надалі громадське землеволодіння ще довгий час залишалося основним видом власності на землю, і практично весь період Республіки точилася боротьба за зміну (або збереження) статусу цих земель. Внаслідок природних процесів суспільного розвитку громадське землеволодіння з часом усе ж розпалося. Однак його замінила не індивідуальна приватна, а колективна власність, яка мала родинний характер.

Речі належали фамілії і не могли перейти до сторонніх осіб за заповітом, якщо були живі прямі нащадки спадкодавця. Пізніше цей родинний характер власності вижив себе. Сутність права власності визначалася передусім тим, що воно є найбільш повним пануванням над річчю, з тих які допускаються цивільним правом. Слід підкреслити, однак, що йшлося не про «абсолютне», а про «найбільш повне володарювання» над річчю, що допускається об'єктивним правом. Це означало можливість його обмеження в інтересах третіх осіб. Римське право знало три види володіння: законне, незаконне та порочне. В свою чергу, законне поділялося на первісне та похідне; незаконне володіння – на добросовісне та недобросовісне. До законного володіння окрім держання відносили також заклад, прекарій, секвестр, суперфіцій, емфітевзис.

Тому можна говорити про «абсолютний характер» речових прав. Придбання права власності можливе з двох джерел: від держави і від приватних осіб, що стало прототипом більш пізнього поділу способів придбання права власності на первісні та похідні. Від держави власність могла бути отримана внаслідок: розподілу громадських земель (ager publicus); розподілу завойованих земель між громадянами Риму; розподілу трофеїв полководцем між солдатами; продажу трофеїв квесторами з аукціону (2).

Від приватних осіб право власності могло бути отримане шляхом: 1) mancipatio – урочистого обряду передачі права власності на res mancipi, при якому не грала ролі підстава передачі права власності (купівля-продаж, дарування чи ще щось); 2) traditio – передачі права власності на res nec mancipi, поєднананої з вираженням волі передати право власності на цю річ; 3) in jure cessio – передачі права власності шляхом вчинення фіктивного судового спору, у якому відчужувач визнавав справедливість претензій набувач на річ; 4) usucapio – придбання речі за давністю правомірного добросовісного володіння (два роки – землею, іншими речами – один рік Закони XII таблиць).

Так, індивідуалізація власності, ускладнення пов'язаних з цим відносин на певному етапі призводять до нібито «розщеплення» єдиної

колись категорії права квіритської власності. Зокрема, особливості правового режиму мають землі римські і провінційні. Перші – звільнені від податку, з провінційних – стягується спеціальний податок (stipendium, tributum). Крім того, в деяких джерелах згадується можливість подвійного «домінія» (володарювання) над рабом: на підставі jus civile та на підставі права бонітарного (преторського).

Беручи до уваги цю властивість давньоримського розуміння права, а відтак і правових концептів Стародавнього Риму, для з'ясування бачення сутності права власності та права приватної власності римськими правознавцями, визначимо перелік характерних рис відповідних відносин. Зокрема, до них належить: 1) безпосередня влада над річчю (для того, щоб користатися або розпоряджуватися нею, власнику немає необхідності звертатися до інших осіб); 2) абсолютна влада над річчю, яка, втім, може бути обмежена в інтересах суспільства або третіх осіб (сервітути тощо); 3) захист прав власника від порушень з боку «всіх і кожного»; 4) еластичність права власності (його здатність до відновлення після припинення обмежень, встановлених законом або угодою); 5) можливість для власника використовувати позитивні якості речі;

Отже право є виключним і неподільним, бо воно належить тільки власнику, який ні з ким його не поділяє. Хоча право власності в Римі в усі часи могло обтяжуватися обмеженнями (в інтересах держави, суспільства, на користь сервітуаріїв, заставодержателя тощо), та усе ж головним в розумінні римськими правознавцями зазначеного права було здійснення власником необмеженого володарювання над річчю. Інколи уточнювалося, що це володарювання правове (3).

Виходячи з цього, право власності розуміється як володарювання особи над річчю, як відношення, що виникає між власником і річчю. Звідси впевненість у непохитності цих відносин: змінити своє ставлення до речі людина може лише сама і ніхто інший. Відносини власності мають усталений, непохитний характер, змінити який ніхто не може. Виникаючи незалежно від держави, відносини власності, разом із тим, є суспільними і регулюються правом (хоча не обов'язково позитивним), внаслідок чого стають правовідносинами.

Література

1. Мандрика Л.М. Теорії права власності. [Текст] // Право і безпека. – 2009. № 2. С. 91-94.
2. Клименко О. Наукові роздуми у розвиток правової теорії власності. [Текст] // Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. № 4. С. 55-60.
3. Шала Л.В. Теорії походження права власності. [Текст] // Університетські наукові записки. 2009. С. 106-111.